

ANTOLOGIA BREU DE TERMES ECONÒMICS

ANTOLOGIA BREU DE TERMES ECONÒMICS

Luis de Sebastián

INTRODUCCIÓ	3
1. CONCEPTES BÀSICS	5
2. POLÍTIQUES	17
3. INSTITUCIONS	23

La presentació de termes econòmics es divideix en tres capítols: *Conceptes bàsics*, *Polítiques*, i *Institucions*. Aquesta divisió correspon a tres tipus de realitats que convé no confondre. Els conceptes es refereixen a la descripció comunament acceptada de les variables i els processos objectius que configuren les realitats econòmiques. És part del que s'anomena *Economia Positiva*, que intenta definir què és, què significa, objectivament, sense entrar en valoracions normatives. Aquestes valoracions s'estudien a l'*Economia Normativa*, que intenta formular què cal fer per millorar les situacions prèviament analitzades, i implica judicis de valor tècnics i extratècnics sobre què és millor o pitjor entre situacions alternatives. Això ho analitzem en el capítol segon sota el títol de *Polítiques*. Finalment, cal tenir presents les institucions —que les estudia l'*Economia Institucional*—, és a dir, les formacions socials que actuen com a agents per moure i canviar variables, per originar i dirigir processos, o per obstaculitzar-los. D'això en parlarem en l'últim capítol. En la pràctica aquestes divisions desapareixen, quan es confonen i s'inclouen valors en allò que es ven com una mera descripció dels fenòmens.

Luis de Sebastián és catedràtic d'Economia Internacional (ESADE, Universitat Ramon Llull).

INTERNET: www.fespinal.com • Dibuix de la portada: Roger Torres • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas, S.L. • ISSN: 0214-6495 • ISBN: 84-9730-158-7 • Dipòsit legal: B-7489-07 • Febrer, 2007

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

INTRODUCCIÓ

L'economia i el vocabulari econòmic estan cada vegada més presents en la nostra vida diària. Avui no es pot sobreviure sense conèixer i dominar conceptes com ara el tipus d'interès, el PIB o la inflació. I si es vol estar informat de la situació en què es troba la societat també s'ha d'estar familiaritzat amb conceptes com ara la plena ocupació, el desenvolupament econòmic i la política monetària.

El sistema econòmic d'un país en determina en gran mesura el model de societat, en tant que, per exemple, i a l'hora de definir un estat o una unió supranacional, s'utilitzen expressions com *és extremadament capitalista*, *és un règim comunista* o bé *té una economia social de mercat*. A més a més, el susdit sistema econòmic sol ser l'embrió dels grans reptes de la societat que l'ha instaurat, i també dels seus grans problemes; i en aquest darrer sentit, és clar que conèixer-lo implica descobrir les causes dels problemes en qüestió i donar, així, un primer pas cap a la seva resolució.

Tot plegat implica que per estar ben informats necessitem estar ben al corrent dels esdeveniments econòmics del nostre voltant, per la qual cosa sovint ens veiem abocats a llegir aquelles pàgines dels diaris que habitualment associem de manera exclusiva als experts en economia, i que ens solen suscitar comentaris del tipus "això no va amb mi". Amb aquest Quadern volem ajudar la gent a perdre la por d'informar-se sobre l'actualitat econòmica, i per aconseguir-ho oferim un resum dels conceptes més importants que cal tenir clars per a no perdre's entre els mars de gràfics confusos, els titulars críptics i les opinions dels especialistes.

Alguns pensaran que hi ha definicions massa bàsiques, i d'altres, que s'haurien pogut afegir unes quantes pàgines més en aquest diccionari. Per a tots ells, valgui l'aclariment que en la seva elaboració no s'ha pretès d'aconseguir un document per a l'ús d'experts, sinó que s'ha volgut

proveir d'un punt de partida aquell grup de persones, cada vegada més ampli, que s'interessa per la realitat econòmica i que vol tenir les eines necessàries per a forjar-se la seva pròpia opinió.

A més a més, els que coneixen l'autor s'adonaran que ha escrit objectivament però que, tanmateix, ha deixat entreveure la seva opinió personal sobre el model econòmic que impera actualment en l'àmbit mundial. I amb això no es vol dir, ni de bon tros, que les definicions siguin parcials, sinó que l'autor es mostra sensible a totes les alternatives que cerquen d'aconseguir un model econòmic més just i més humà: bona prova n'és, sense anar més lluny, el fet que hagi inclòs conceptes tals com els de banca ètica, comerç just o microcrèdit.

Per bé que les limitacions d'espai no permeten tractar-les, cal animar el lector a plantejar-se dues qüestions. En primer lloc, fora bo que medités fins a quin punt és necessari o positiu que els criteris d'eficiència econòmica estiguin tan presents en la nostra societat, fins i tot per sobre d'altres com el benestar i la justícia social. I en segon lloc, seria convenient que reflexionés al voltant de determinades expressions que s'usen habitualment i que poden desencadenar interpretacions desviades o fins i tot equivocades. Per exemple, quan es parla de països rics o de països pobres, a què s'està fent referència? A països inherentment pobres, a països que s'han empobrit o a països que han estat, encara, empobrits per d'altres? I quan s'al·ludeix als països en vies de desenvolupament? Realment s'estan desenvolupant o viuen cada dia en situacions més precàries?

Cristianisme i Justícia

1. CONCEPTES BÀSICS

Aranzel En economia, aranzel (*tariff* en anglès) és exclusivament un impost a les importacions. Pot ser de dues classes: específic i *ad valorem*. El primer és una quantitat que s'imposa per unitat de producte importat (2 euros per una ampolla de whisky escocès, per exemple) sense considerar-ne el preu; l'aranzel *ad valorem* es computa com un percentatge del preu a la frontera del país (el "preu internacional") del producte importat, per exemple un 33% del preu d'una ampolla de whisky escocès. L'aranzel apuja automàticament el preu

a l'interior del país del producte importat, per la qual cosa s'utilitza per protegir els productors nacionals de la competència estrangera. Cal fer esment que la diferència de preu (o marge de protecció) la paguen els consumidors nacionals del producte. Els aranzels que utilitza la Política Agrícola Comuna de la UE per protegir l'agricultura europea els paguem els consumidors europeus. A més dels aranzels hi ha altres instruments de protecció com poden ser les quotes i altres tipus de restriccions quantitatives.

Balança de pagaments És un document comptable que reflecteix les transaccions amb l'exterior que fan en un any els residents en el territori d'un estat. La balança de pagaments té dos components principals: la *balança de compte corrent* i la *balança financera*. La de compte corrent registra les transaccions reals (compra i venda de béns i serveis), i l'altra registra les transaccions financeres (compra i venda d'actius i passius financers). L'element més important de la balança de compte corrent és la *balança comercial*, que registra les exportacions i les importacions de mercaderies, siguin productes manufacturats, parts i components d'aquests, matèries primeres, aliments o combustibles. Espanya importa més que no exporta i té, per tant, un dèficit comercial. Altres elements importants del compte corrent són la *balança de serveis*, entre els quals destaca el turisme, i la *balança de rendes* procedents del treball i de la inversió (dividends i interessos). Finalment, s'acostuma a registrar els lliuraments de diners unilaterals, com ara donacions per a les víctimes de catàstrofes, o remeses dels emigrants a les seves famílies. Espanya té també un dèficit en el compte corrent, que relativament és un dels més elevats del món (8,5% del PIB), la qual cosa indica que no és gaire competitiva internacionalment.

Balança financera La balança financera inclou *moviments de capital d'inversió a llarg termini*, com quan Repsol va comprar Jaciments Petrolífers Fiscals al govern argentí; i *moviments de capital a curt termini*, per es-

pecular al mercat de divises, o bé els diners que mouen les multinacionals entre les seves filials per a pagaments interns. Encara que tant la balança de compte corrent com el compte financer poden registrar saldos positius o negatius, el saldo de la balança de pagaments sempre és zero. Tècnicament parlant, la balança de pagaments sempre està equilibrada. El que se'n desequilibren són els components o alguns elements d'aquests.

Banca La banca o sistema bancari és el conjunt d'institucions que exerceixen la intermediació bancària, que consisteix bàsicament a rebre uns diners en dipòsit —pels quals els dipositants reben un pagament— i donar-los com a préstecs a inversors perquè els utilitzin en activitats productives. La diferència entre el que els bancs paguen als dipositants i el que cobren als prestataris o inversors és la font principal de guany de la banca. No obstant això, ara com ara els bancs guanyen més pels serveis que ofereixen als clients (nòmines, targetes de crèdit, hipoteques, venda d'accions i bons) que per allò que és estrictament la intermediació bancària. Les caixes d'estalvis només es distingeixen dels bancs comercials per l'estructura de la seva propietat. Les caixes ni tenen accionistes, ni reparteixen dividends, i acostumen a tenir un lligam i compromís fort amb la societat d'on han sorgit, que es plasma en les seves inversions socials.

Banca ètica És un tipus de banca que ha nascut de la preocupació de molts dipositants per l'ús que els bancs fan dels diners que els han con-

fiat. Atès, com hem vist, que els bancs fan inversions amb aquests diners, els propietaris no volen que els seus diners s'utilitzin en activitats que consideren il·lícites, immorals o poc ètiques, com les relacionades amb armament, tabac, pornografia, propaganda racista i anti-religiosa, etcètera. La banca ètica garanteix als seus dipositants i inversors que el seu diner només s'utilitzarà en aquelles activitats que siguin socialment acceptables d'acord amb uns criteris prèviament establerts. Sovint també es mira el tracte que les entitats bancàries donen als seus empleats i a les seves famílies.

Béns públics Són béns (i per extensió, serveis) que poden ser consumits per tots i cadascun dels membres d'una societat. Tenen dues característiques: a) *que els consumidors no siguin rivals*, és a dir, el fet que els consumeixi una persona no impedeix que també ho facin altres (p.e. l'enllumenat públic); b) *que les persones no puguin no consumir-lo encara que vulguin* (p.e. una atmosfera neta). Aquestes característiques els diferencien dels béns privats, el consum dels quals és rival i rebutjable. La combinació de les dues característiques dels béns públics fa que no es pugui obligar la població a pagar pel seu consum individual en ocasions determinades. Per això no se'n pot deixar provisió al mercat, perquè aquest només entén de *béns privats*. La major part dels serveis socials té naturalesa de béns públics, la producció i provisió dels quals s'ha de finançar per mitjà d'impostos que paguen els ciutadans. L'abundància i la qualitat dels béns pú-

blics en un país és el millor indicador del seu nivell de desenvolupament, així com també la seva absència i qualitat deficient és un índex de subdesenvolupament.

Bombolla Situació que es dona quan el preu d'uns actius (accions, terrenys o cases) continua pujant més temps del que la situació econòmica del moment sembla justificar. Normalment és fruit de l'especulació dels qui compren encara que els preus estiguin alts, perquè esperen que pugin més. La situació descrita com a bombolla se suposa que és fràgil i que en un moment donat "explotarà", és a dir, els preus començaran a baixar i deixaran frustrats els especuladors. És difícil, però, determinar a priori quan una pujada continuada de preus constitueix una bombolla especulativa. Analitzem el cas de l'habitatge a Espanya: Hi ha una bombolla o bé és que l'augment de la població i les compres dels estrangers n'eleven el preu? Les bombolles només es coneixen amb certesa quan esclaten, com va passar amb la bombolla immobiliària de 1990 del Japó.

Bons Són títols de deute del govern, que els ven a un determinat valor nominal (100 euros, per exemple) amb la promesa de pagar al comprador una quantitat fixa anual o cupó (per exemple, 5 euros), i tornar-li el valor nominal (amortitzar-lo) al cap de cinc, deu, vint o trenta anys. Una vegada venuts a un primer comprador, aquests títols es poden vendre i comprar en els mercats financers al preu que determinin l'oferta

i la demanda. Els bons es consideren una inversió més segura que les accions, perquè els pagaments del cupó són segurs. No obstant això, en alguns casos hi pot haver el risc d'impagament, com va succeir el 2002 amb els bons del govern de l'Argentina. Les empreses també emeten bons per captar diners del públic. Quan ofereixen interessos molt alts, es consideren bons d'alt risc o "bons escombraries".

Capital La definició més simple de capital és: els diners i els actius que s'utilitzen per guanyar diners. Ja que amb aquest ús sempre s'obté (o es vol obtenir) un valor més gran que el dels mitjans utilitzats, el concepte mateix de capital està associat al de l'obtenció de *plusvàlua*. A un nivell més superficial el capital es defineix com un dels factors de producció, al costat del treball, la terra i la tecnologia. Els actius d'una empresa en constitueixen el capital, que inclouen: a) *capital fix* (maquinària, edificis, equips de transport, etc.); b) *capital de treball* (existències de matèries primeres, parts i components, o diners, que s'utilitzen immediatament en el procés de producció); c) *capital financer* (que a més de diners inclou accions, bons, préstecs a clients i altres actius financers). El concepte de capital s'ha estès al que s'anomena capital humà (els coneixements i les habilitats de les persones) i capital social (els llaços invisibles de relacions i institucions que mantenen unida i funcionant correctament una economia local i regional).

Comerç internacional És el comerç entre empreses que resideixen

en països diferents i que estan sotmeses a les legislacions de cadascun d'ells. Cada vegada més aquest tipus de comerç es dona entre unitats de la mateixa empresa (generalment multinacional) establertes en diferents estats, la qual cosa és un tipus diferent de comerç (és comerç intraempresa). Els estats com a tal no comercien (el comerç d'estat és molt limitat), però fixen els marcs legals en els quals han de comerciar les empreses establertes en el seu territori. Aquests marcs legals són l'objecte de les negociacions comercials entre governs (unions duaneres, règims aranzelaris, concessions).

Comerç just El concepte sorgeix del supòsit que la major part del comerç internacional amb productes naturals generats als països pobres és injust per als productors. El comerç just intenta establir una cadena de distribució a nivell internacional que beneficiï els petits i mitjans productors més del que ho fa actualment. Per exemple, des del petit conrador de cafè fins a la tassa de cafè que ens serveixen en un bar hi ha uns vint passos o etapes del procés que augmenten a cada pas el *valor afegit* del producte, sense que en beneficiï gens al productor. Si se suprimeixen diverses d'aquestes etapes intermèdies, el productor originari pot rebre una part més gran del preu final d'una tassa de cafè servida en un país ric.

Competència Té dues realitats: una en la teoria econòmica i una altra en el món dels negocis. En la teoria econòmica la competència és una força benèfica que impedeix, d'una banda, que

les empreses —que són moltes i venen el mateix producte— abusin dels consumidors, carregant-los un preu més elevat que el preu d'equilibri, i de l'altra que perjudiquin altres empreses amb un preu menor (per vendre més i prendre'ls mercat). La competència s'encarrega que el preu sigui el que realment determinin l'oferta i la demanda del mercat, que seria en certa manera el “preu just”. Això és la teoria. En la pràctica dels negocis, la competència és vista pels empresaris com una barrera o restricció que els impedeix vendre més quantitat, vendre a un preu més elevat, o vendre productes de qualitat diferent. Per això procuren evitar-la o superar-la quan porten el seu negoci al terreny del monopoli o de l'oligopoli (monopoli d'uns quants). La competència com a qualitat desitjable d'un mercat ben organitzat és un bé públic, la preservació i defensa del qual ha d'estar a mans de les autoritats.

Cost d'oportunitat Quan es tria entre dues alternatives de cert valor econòmic, el cost d'oportunitat de l'escolliada és el valor de l'alternativa que es rebutja. Per prendre una decisió econòmica no només cal comptar el que costa en termes monetaris (costos directes) sinó també el que costa en termes del valor de l'oportunitat perduda. Una persona que deixa d'estudiar als quinze anys (sense tenir-ne necessitat) i es posa a treballar per guanyar diners, hauria de comptar com a cost d'aquesta opció el que perd en abandonar els estudis i les possibilitats de futur a les quals renuncia.

Demanda La “funció de demanda” d'un bé determinat indica les quantitats que un consumidor típic estaria disposat a comprar-ne, per raó del seu preu. Normalment s'accepta que la funció és inversa, és a dir, que com més n'augmenta el preu, el consumidor tendeix a esperar-ne menys. Aquesta relació reflecteix el comportament més normal i freqüent dels consumidors, si bé hi ha casos en què un cert grup o classe social consumeix més d'un bé com més car és (robes, cotxes, cases, restaurants, joies, etc.). La demanda reflecteix les preferències dels consumidors, que se suposen lògiques, regulars i ordenades (tot i que sovint no és així).

Depressió Quan una economia deixa de créixer (o disminueix) durant tres mesos consecutius o més es diu que està en *recessió*. La recessió pot ser lleu, moderada o greu. Aquesta última es confon amb la depressió (com la *Gran Depressió de 1929 a 1941*), en la qual l'activitat econòmica baixa i es manté durant molts mesos per sota de la mitjana de creixement dels anys anteriors. La depressió genera fallides, tancament d'empreses, reducció de preus i salaris (el que també es coneix com a *deflació*), desocupació generalitzada i molt de patiment humà.

Desenvolupament econòmic S'aplica normalment a comunitats, pobles, regions o països sencers. És la situació d'una comunitat humana en què tots —o gairebé tots— els seus membres gaudeixen de les condicions necessàries i convenients per a la vida: aliments, salut, educació, habitatge,

treball, estalvis, diversions, arts i altres aspectes que afavoreixen el creixement i la realització personal i que, en definitiva, asseguruen un grau de felicitat acceptable. És un fet palès que aquesta situació només es troba en societats amb una productivitat del treball elevada, un ús eficient dels recursos naturals i un procés de creació de riquesa continuat. Però no han confondre's les bases i requisits del desenvolupament econòmic —com pot ser el creixement del producte nacional— amb el desenvolupament mateix, perquè aquest implica un nivell notable de redistribució de la riquesa produïda. Guinea Equatorial és el país de l'Àfrica que té la renda per habitant més elevada, perquè té importants ingressos del petroli i són pocs habitants. Però ningú no diria que és un país desenvolupat, perquè la riquesa està molt mal repartida.

El repartiment equitatiu de la riquesa és un requisit indispensable perquè el creixement econòmic i l'acumulació de riquesa es converteixen en desenvolupament econòmic.

Deute El deute és un instrument econòmic que permet gaudir en el present d'ingressos futurs. Una persona jove amb un bon lloc de treball que vol adquirir una casa té dos camins per aconseguir-ho: o bé estalvia fins a tenir la quantitat necessària per comprar la casa al cap d'uns anys, o bé s'endeuta ara i va pagant la casa a mesura que rep els seus ingressos. El primer camí el portaria a adquirir la casa d'aquí a trenta o quaranta anys, quan hagi estalviat prou com per comprar-la. El segon camí el duu a una hipoteca (una forma de

deute garantit) i al gaudi immediat de l'habitatge. El deute no el va inventar el diable, però pot ser diabòlic si un s'endeuta sense saber si podrà tornar-lo.

Deute extern Una cosa semblant passa amb els països i el deute extern. Els països que tenen molt d'estalvi intern (com ara Corea, Xina o Japó) no necessiten demanar préstecs a altres països o institucions internacionals. Però els que en tenen poc (perquè la majoria de la gent és pobra i no estalvia), o bé limiten les seves inversions o bé s'endeuten amb l'exterior. El problema és que molts governs s'endeuten sense saber si tindran els mitjans per tornar allò que els han prestat o si les condicions del comerç internacional en què estan immersos els ho permetran fer. A la irresponsabilitat dels governants dels països pobres s'hi afegeix la dels governs rics i l'avarícia de les institucions financeres, que concedeixen préstecs a països la capacitat de pagament dels quals a mitjà i llarg termini és molt dubtosa.

Diners Els diners tenen tres funcions essencials: *unitat de compte*, *mitjà de canvi* i *reserva de valor*. El preu de les coses es compta en unitats monetàries: 60, 100, o 1.000 euros. A Espanya l'euro és la nostra unitat de compte. Abans ho va ser la pesseta, i de fet molta gent continua fent servir la pesseta —que legalment i física ja no existeix— com a unitat de compte per calcular el valor d'una casa, un terreny o un cotxe. Aquesta funció es pot separar de les dues altres. També és un mitjà de canvi, perquè els diners són

l'“equivalent universal” que es pot canviar per tot allò que estigui en venda. Es diu que és “de curs legal” perquè ningú no pot rebutjar els diners en pagament d'un deute. I finalment és reserva de valor, perquè els diners serveixen per acumular riquesa en forma de “poder de compra”. Ara bé, en determinades circumstàncies qualsevol cosa que sigui acceptada per una comunitat pot tenir aquestes tres funcions. Els cigarrets en un camp de concentració, a falta de diners, desenvolupaven aquestes tres funcions; el mateix que les petxines de caurí en algunes tribus africanes. Allò que fa diners a les monedes, o a qualsevol altra cosa, és el fet que els membres d'una comunitat les acceptin com a mitjà de canvi i reserva de valor. Així és el nostre diner, que no té més “suport” que l'acceptació universal de les seves propietats.

Eficiència Es defineix senzillament com la qualitat d'una decisió, activitat o acció que aconsegueix treure el màxim partit possible als recursos disponibles. L'eficiència és una qualitat tècnica, és a dir, es refereix a la *relació entre finalitats i mitjans*. No diu res del valor moral, social o fins i tot econòmic de les metes que es pretenen aconseguir. Una activitat eficient no és necessàriament bona ni dolenta. Hi ha activitats reprovables que van ser molt eficients, com l'Holocaust o la censura franquista. L'eficiència en economia ha d'estar subordinada a la moralitat, humanitat i justícia de les finalitats que es proposen a l'activitat econòmica. Per considerar a l'eficiència com una qualitat positiva cal tenir present quines

metes volen aconseguir els agents que mobilitzen els recursos. L'explotació eficient del treball infantil mai no podrà ser considerada com una activitat positiva.

Empresa/Empresari En economia ‘emprendre’ és combinar organitzadament i racional els factors de producció (terra, capital, treball, tecnologia, coneixements) que entren en el procés de crear i posar en el mercat un bé o servei. Atès que els factors de producció no es combinen espontàniament ni mecànicament, cal que una ment humana els posi a treballar d'una manera organitzada i sistemàtica perquè siguin realment productius. Això és emprendre i això és el que fa l'emprenedor o empresari quan arrisca el seu capital. Si l'activitat de l'emprenedor no és ocasional sinó que té continuïtat en el temps, aleshores diem que l'emprenedor ha creat i té una empresa. Les empreses —privades o públiques— calen per produir la immensa majoria de les coses necessàries i convenients per a la vida. Només en el cas improbable que una unitat de consum es pogués autoproveir de tot el necessari no caldria l'existència d'empreses. D'aquí es dedueix que la raó de ser de les empreses és el benefici de la comunitat. Això els dóna legitimitat i respectabilitat. Però si les empreses danyessin la societat, per exemple, si perjudiquessin el medi ambient, venguessin productes en mal estat, cobressin preus excessius, etcètera, haurien d'estar obligades a complir les finalitats socials que en justifiquen l'existència i els guanys que obtenen pel seu servei a la societat. Òbviament,

l'absència d'emprenedors i empreses en una comunitat és una causa i un efecte de subdesenvolupament.

Errors del mercat Quan un mercat no assigna per si sol els recursos de forma eficient, les autoritats hi justifiquen la seva *intervenció* per les equivocacions comeses. Les externalitats són un tipus de fallades del mercat, però n'hi ha d'altres: l'abús del poder en el mercat, que és quan el venedor — o el comprador — poden exercir una influència determinant sobre els preus o sobre la quantitat que es produeix. El monopoli i el monopsonio (monopoli de compra) en són els millors exemples. Una tercera decisió seria la informació asimètrica, quan o bé el venedor o bé el comprador tenen més i millor informació sobre la qualitat, cost de producció i estat de la competència d'un bé que s'està negociant. Així, com ja hem vist, la producció de *béns públics* no es pot deixar al mercat. Quanta defensa nacional es produiria si la decisió la prengué el mercat?

Estalvi Els ingressos d'una família, d'una empresa o del govern que no es gasten. El de les persones, famílies i empreses és *estalvi privat* i el de les administracions públiques *estalvi públic*. L'estalvi serveix per finançar la inversió. Una persona, empresa o país que no tingui estalvi no pot invertir, tret que s'endeuti. Els països s'endeuten per manca d'estalvi. Això li passa a Espanya, on la *taxa d'estalvi* (el percentatge de la renda nacional que no es gasta) està caient a nivells molt baixos (8%). L'estalvi total d'un país depèn del

nivell de la renda nacional, el tipus d'interès (amb tipus d'interès baixos la gent no estalvia gaire) i els impostos.

Externalitats Efectes, bons o dolents, que les accions d'una empresa o agent econòmic causen a altres empreses o agents. La contaminació dels rius per part de les papereres n'és un exemple. En una anàlisi cost-benefici de l'operació d'una empresa cal comptar-ne com a costos i beneficis socials les externalitats negatives o positives. Atès que aquests efectes no formen part dels càlculs que fan els responsables de fundar i gestionar l'empresa que els produeix, estem davant d'una errada del mercat, ja que si la determinació del volum d'activitat es deixa únicament al mercat lliure, en resultarà un ús ineficient dels recursos. Les autoritats han de regular la producció d'externalitats negatives, o bé prohibint-ne la producció o bé fent que l'empresa internalitzi el cost (de la pol·lució, per exemple, amb l'adopció de tecnologies més cares però més ecològiques) o per mitjà d'un impost específic. El foment d'externalitats positives se sol fer amb subsidis perquè se'n produeixin més que no pas les que el mercat lliure faria.

Impostos Anomenats també tributs, taxes, cànon, delmes, gabelles, etc. són diners que es paguen obligatòriament a les autoritats, perquè aquestes puguin finançar el funcionament de les administracions públiques i, sobretot, per finançar la producció i distribució de *béns públics*. L'obligació de pagar impostos es justifica pels serveis que les autoritats ofereixen als ciutadans per

millorar-ne la qualitat de vida. Els impostos són *directes* i *indirectes*. Impostos directes són els que es cobren directament al contribuïent: sobre la renda, el patrimoni, beneficis empresarials, herències, plusvàlues, etcètera. Els impostos indirectes es recapten mitjançant els subministradors —privats o públics— de béns i serveis carregats amb impostos: al valor afegit, IVA, aranzels, taxes i drets específics. Se suposa que els indirectes són *regressius*, perquè, en pagar tots els contribuïents el mateix percentatge o taxa, la càrrega que suporten els pobres és proporcionalment més gran que la suportada pels rics. A això se sol objectar que els rics paguen més en concepte d'impostos indirectes, perquè consumeixen més productes i més cars, els quals carreguen impostos més elevats. Els indirectes són més fàcils de cobrar i, generalment, més difícils d'evidar, per la qual cosa els sistemes fiscals moderns tendeixen a fer més gran la suma d'impostos indirectes en detriment dels directes, és a dir, els sistemes estan evolucionant cap a una més gran regressivitat.

Inflació/Deflació La inflació és una pujada continuada i generalitzada de preus; continuada durant diversos mesos o un any, i generalitzada si s'estén a diversos productes importants en el consum de les persones. La inflació es mesura per mitjà de l'*Índex de Preus al Consum, IPC*, que és l'índex ponderat (per la seva importància relativa) d'una "cistella" o conjunt de béns i serveis que més consumeixen les famílies. La inflació pot tenir l'origen en un augment dels costos de producció, *inflació*

de costos, o en un augment de la demanda de béns i serveis, *inflació de demanda*. Més enllà de com s'origina, la inflació s'alimenta de diners (com la combustió d'oxigen). La manera de frenar-la, per gran que sigui, és reduir la quantitat de diners en circulació, i deixar que els altres factors s'ajustin a la disponibilitat d'efectiu. Encara que el procés pugui ser socialment molt costós. La reducció continuada i generalitzada de preus és la *deflació*, un desajust que acostuma a produir una espiral de desocupació, ajornament del consum i de la inversió, fallides empresarials i, eventualment, una *recessió*. Japó va patir aquest procés en els anys noranta i no ha estat fins ara que ha començat a sortir del fossat de la deflació-recessió.

A Espanya la taxa d'inflació és baixa si la comparem amb la de fa uns anys. Però encara és més elevada que la mitjana de la Unió Monetària Europea. Això comporta problemes de competitivitat internacional i de balança de compte corrent. Cal reduir la inflació a Espanya, encara que costi de fer.

Interès És el preu que es paga per l'ús de diners prestats. El preu s'expressa com un percentatge (*taxa* o *tipus d'interès*) de la quantitat prestada. Cobrar per deixar prestats diners es justifica de dues maneres: pel lucre que el prestamista podria aconseguir amb els seus diners en una altra inversió (*lucrum caesans*), i pel risc de perdre'ls al deixarlos a una altra persona (*damnum emergens*). D'acord amb això, si el risc de perdre els diners és petit (com succeeix amb una hipoteca) i el rendiment d'altres alternatives també és inferior, el ti-

pus d'interès no podria ser elevat. En economies complexes com les nostres ningú no es recorda d'aquests principis. En elles la suma dels tipus d'interès ja no es determina per referència al *lucrum caesans* ni al *damnum emergens*, sinó per l'oferta de fons que es poden prestar i la demanda de crèdits. A l'economia hi ha diversos tipus d'interès diferenciats segons el risc i les regulacions institucionals, si bé estan lligats entre si. En el vèrtex de la piràmide trobem el tipus que determina el Banc Central Europeu (en aquests moments és el 3,50%). A partir d'aquest es calculen els altres. Quan canvia el valor del vèrtex tots els altres haurien de variar proporcionalment. El fet negatiu és que quan el tipus de referència puja, tots els altres puguen immediatament (i a vegades més del que caldria), mentre que quan baixa, els altres tipus triguen a baixar i quan ho fan baixen poc.

Mà invisible En el model teòric de competència perfecta l'economia troba el seu equilibri, amb la plena ocupació de tots els factors disponibles de producció i sense la intervenció de cap autoritat, gremi o sindicat. És "com si una mà invisible s'encarregués de coordinar l'interès particular de cada persona amb els interessos generals de la comunitat." La idea és d'*Adam Smith*, però no representa tot el seu pensament. Els mercats del "capitalisme real" estan dominats per mans molt visibles i poderoses, com són els monopolis i oligopolis. No hi ha harmonia preestablerta ni en els mercats ni en cap part de la societat. La *mà visible* de les autoritats ha d'intervenir perquè els mercats siguin eficients i justos.

Monopoli L'oposat a la competència perfecta en la teoria i en la pràctica. El venedor té un poder doble sobre el mercat: pot reduir l'oferta per crear una escassetat artificial i fer pujar els preus, o pot apujar-los directament si el seu control és més complet. En tots dos casos els consumidors en surten perjudicats. Els monopolis són per naturalesa antisocials. En determinades situacions no poden funcionar prou empreses com per eliminar completament el poder dels monopolis. Per exemple, al mercat espanyol d'electricitat no hi ha lloc per a molts operadors. És el que s'anomena *oligopoli* (monopoli de diversos). També pot existir un "monopoli natural", el qual, si ho permeten raons tècniques, ha d'estar estrictament regulat per evitar perjudicis als consumidors. Quan és el comprador el que té poder sobre el mercat estem davant d'un *monopsonio* (monopoli de compra). Un exemple d'això el trobem a les grans empreses automobilístiques en relació amb aquelles que els subministren parts i components.

Outsourcing Subcontractació en català. Es dona quan certes activitats que es feien dins de la mateixa empresa (neteja, cafeteria, transport, empaquetat, parts, etcètera) es desplacen cap a empreses alienes especialitzades en aquests tipus d'activitats. Es fa per aconseguir que l'empresa estalvi costos corrents. Una varietat de l'"outsourcing" és l'*offshoring*, o deslocalització, quan aquestes activitats es confien a empreses estrangeres. L'experiència ens demostra que aquestes operacions acaben sent només una manera de reduir els

llocs de treball sense guanys apreciables en eficiència.

Plena ocupació En teoria és la situació en què totes les persones que volen treballar troben un treball adequat. En la pràctica, atès que en un moment donat hi ha diverses persones a la recerca de feina o d'un canvi (*desocupació de fricció*), es considera plena ocupació quan el nombre de desocupats no és superior al 4% de la població econòmicament activa. És un dels objectius moderns de les polítiques econòmiques dels països desenvolupats. Abans de la Gran Depressió i de les teories de *Keynes*, es creia que la plena ocupació seria el resultat automàtic de l'ajust entre oferta i demanda en el mercat de treball. L'experiència va demostrar que aquest mecanisme de mercat no funcionava gens i que calia la intervenció de les administracions públiques per generar la plena ocupació.

Producte nacional El *producte interior brut*, *PIB*, és una mesura de l'activitat econòmica d'un país (també es pot calcular per a comunitats autònomes o províncies). Es calcula sumant el valor total de la producció anual de béns i serveis. Està format per: el consum privat + la inversió + la despesa pública + el canvi d'existències + la diferència entre exportacions i importacions. Tot valorat a preus de mercat. Si se'n resten els impostos indirectes i s'hi afegeixen els subsidis públics, el PIB es pot calcular al *cost dels factors*. Per obtenir el producte nacional brut, PNB, —o renda nacional— als totals anteriors cal afegir els ingressos obtinguts pels residents en

les seves activitats a l'estranger i restar els imports pagats a les activitats dels estrangers que resideixen en el país. Aquests càlculs no tenen en compte els béns i serveis que genera l'*economia submergida*, i que a països com Itàlia o Espanya pot arribar a representar el 20% del PIB.

El sol augment del PIB no és un bon objectiu per a la política econòmica, perquè no és una bona mesura del benestar de la població. No en diu res de la distribució, ni inclou aspectes d'una bona vida com pot ser el fet de gaudir d'un clima benigne o les activitats d'oci. Tampoc no inclou activitats econòmicament valuoses que no es paguen, com el treball de les dones a casa. Però sí que n'inclou d'altres que deterioren la qualitat de vida, com les activitats que malmeten el medi ambient.

Quota En el comerç internacional és una restricció quantitativa per regular (normalment a la baixa) la quantitat d'un producte que entra al mercat nacional. És una mesura administrativa que pot prendre moltes formes, però la més freqüent consisteix a fixar el nombre d'unitats d'un determinat producte d'unes característiques específiques que es pot importar en un any (o una altra mesura de temps). La quota es considera menys eficient i més perjudicial per a l'economia que l'aranzel, entre altres coses perquè es presta a molta corrupció per part de l'Administració.

Risc La possibilitat que les coses no surtin com s'esperaven. És un element molt important tant en la teoria com en la pràctica econòmica. Totes les

activitats que es fan mirant al futur, i en economia gairebé totes ho fan, han de considerar el risc que les coses no surtin com s'esperaven i que no s'obtingui el que s'havia projectat. Això obliga els agents a protegir-se dels riscos, és a dir, prendre algun tipus d'assegurança contra l'eventualitat que els seus càlculs siguin equivocats o les circumstàncies frustrin les seves expectatives. L'evolució i maneig dels riscos es basa en el càlcul de les probabilitats estadístiques que es donin els resultats esperats. A vegades aquest càlcul és substituït per la intuïció de grans experts —els gurús de les finances— que sembla que hagin d'endevinar el futur. En realitat, ningú no coneix el futur perquè no existeix, i ningú no està lliure de riscos. Per això, “calcular els riscos” és una mesura de prudència.

Salaris Constitueixen el preu del treball. En teoria els salaris haurien de variar de manera que l'oferta i la demanda estiguin equilibrats (plena ocupació). Per sort els salaris es resisteixen a baixar, de manera que, encara que disminueixi la demanda de treballadors, els salaris no baixen, sinó que augmenta la desocupació. Els sindicats, com a venedors “monopsonistes” dels serveis dels

treballadors, poden aconseguir un salari més gran que el que suposadament equilibraria el mercat. Els salaris ni es regeixen, ni s'han de regir, per la llei de l'oferta i la demanda, sinó que s'han de determinar en un context de negociació regulada i evitar, així, abusos de poder. La regulació del mercat de treball es fa per mitjà de la legislació laboral, que inclou un salari mínim, un subsidi de desocupació, una indemnització per acomiadament improcedent i altres mesures que impedeixen que el mercat de treball sigui com el de qualsevol altra mercaderia.

Valor afegit El valor que es va afegint a un producte des que comença la seva elaboració a partir de la matèria primera fins que es ven al detall al consumidor final. A cada etapa que supera (suposem una taula) rep un valor nou: la forma, la pintura, el transport, l'exhibició en un comerç, la publicitat que es fa del producte, etc. Quan el consumidor compra la taula ha de pagar prou com perquè la persona o empresa que ha afegit algun valor cobri per les seves aportacions al producte. L'IVA és un impost al valor afegit, o impost en cascada, que carrega cada fase de la producció.

2. POLÍTQUES

En aquest capítol es prenen en consideració les accions que poden i acostumen a prendre els agents, privats o públics, que mouen l'economia per aconseguir els objectius bàsics del sistema econòmic o de les parts que ells controlen. També es consideren instruments i procediments per exercir el control desitjat sobre les variables econòmiques. En economia la teoria és “esclava” de la política, perquè una determinada teoria porta necessàriament a una determinada política. Moltes vegades la política que es vol portar a terme condiciona els pressupostos i l'abstracció que precedeix a la formulació de les teories. Així apareixen les teories condicionades, apologetiques i defensores —en aparença neutres— de determinats interessos econòmics.

Ajuda al desenvolupament

Les ajudes en diners o en espècie que els països rics, siguin persones, institucions de la societat civil o governs, atorguen als països pobres, normalment als seus governs, encara que també a institucions privades i algunes vegades a persones concretes o grups de persones (als refugiats, per exemple). L'ajuda de govern a govern és l'ajuda oficial al desenvolupament. Fa anys es va establir com un objectiu decent per a aquesta ajuda el fet de destinar el *0,7% de la renda nacional* dels països donants. Avui, no obstant això, no passa del 0,25%. Aquesta ajuda, a més de ser es-

cassa, és de mala qualitat perquè és *ajuda lligada*, és a dir, que els governs que la reben han d'utilitzar els diners en béns i serveis del país que els la dona. A més, una part considerable d'aquesta ajuda (al voltant del 80%) consisteix en *crèdits tous*, que són préstecs en millors condicions que els préstecs comercials però préstecs al cap i a la fi. Gran part del deute que escanya els països més pobres és d'aquest tipus. Cal una revisió urgent de la concepció i execució de l'ajuda al desenvolupament, perquè aquesta ajuda no ha contribuït gaire al desenvolupament dels pobles, ni ha arribat als més pobres, i moltes vegades re-

torna al país donant o va als comptes secrets dels governants dels països receptors.

Ajust estructural És un programa de polítiques dissenyat per canviar l'estructura d'una economia. En els últims vint anys aquest tipus d'ajust, promogut per les *Organitzacions Internacionals als països en vies de desenvolupament*, s'ha encaminat a sotmetre a la lògica del mercat tots els sectors de l'economia, alguns dels quals eren de propietat estatal, uns altres estaven molt regulats i altres funcionaven de forma ineficient. Les mesures típiques de l'ajust han estat: privatització d'empreses públiques (la majoria venudes a estrangers) amb reduccions dràstiques de plantilles, liberalització dels mercats financers que han permès la compra lliure de moneda estrangera —després d'haver devaluat dràsticament la moneda nacional—, els canvis en la protecció a l'agricultura i a la indústria, la introducció de l'IVA i el relaxament de la legislació laboral. A la majoria dels països l'ajust va aconseguir certs beneficis econòmics, que van estar molt mal repartits, però també va comportar uns costos socials enormes.

Anàlisi cost-benefici És un mètode per prendre decisions basat en la comparació dels costos i els beneficis d'una operació determinada. S'aplica normalment per a decisions econòmiques, però es pot aplicar a qualsevol decisió que impliqui costos i beneficis (com castigar un fill per treure males notes). Segons aquest criteri, perquè una activitat sigui racional (rendible en termes econòmics, o beneficiosa en gene-

ral), els beneficis han de ser més elevats que els costos en una proporció que es jutgi adequada. En concret, per a inversions socials cal considerar no només els costos i els beneficis econòmics (els que es poden mesurar en euros), sinó també *els costos i els beneficis socials*, els beneficis que es poden obtenir i els perjudicis de tota mena que es pot causar als individus i a les comunitats. Costos i beneficis socials sovint no coincideixen amb costos i beneficis econòmics. L'educació de les nenes als països pobres té un benefici social molt superior al benefici econòmic de les interessades, entre altres coses perquè redueix la mortalitat infantil.

Assegurances En economia l'assegurança és qualsevol mesura que serveix per reduir el risc. Les formes més conegudes són les pòlisses que es compren a companyies d'assegurances privades, que ens cobreixen en cas d'incendi, robatori, accident laboral o de trànsit, mort prematura i qualsevol altra eventualitat que vulguem contractar amb elles. Hi ha, no obstant això, persones d'"alt risc": malalts crònics, persones amb síndrome de Down o altres discapacitats, gent gran, desocupats, desvalguts, als qui cap companyia privada voldrà assegurar (amb una prima raonable). Per a aquests milers o milions de casos cal l'assegurança pública i obligatòria, la Seguretat Social. La Seguretat Social funciona d'acord amb la "Llei de les grans xifres", posant en comú els riscos de moltes persones, fet que dilueix la probabilitat que ocorrin els sinistres contra els quals s'assegura una persona. Si tots els treballadors del país paguen una peti-

ta cotització a la Seguretat Social per a la seva assegurança de desocupació, el risc que tot el col·lectiu quedi desocupat és molt menor que el risc que passi en una família. En el món de les assegurances les fallades del mercat són molt greus. La correcció que introdueix la Seguretat Social és essencial. Mantenir el sistema de Seguretat Social hauria de ser un objectiu prioritari dels moviments cristians, populars i progressistes.

Devaluació En general és la pèrdua de valor d'un actiu de qualsevol tipus. En economia el terme es refereix al valor de la moneda d'un país respecte d'un estàndard monetari (l'or, quan existia el Patró Or) o la moneda d'un país important, com va ser la lliura esterlina durant el segle XIX i el dòlar en el XX, les conegudes com a *divises*. La devaluació fa més cares les importacions i facilita les exportacions. Per aquesta raó els governs recorren a vegades a una *devaluació intencionada* de la moneda pròpia per vendre més a l'estranger. Per devaluar la seva moneda (el pes, suposem) el banc central ha de comprar moneda estrangera (dòlars) a canvi de moneda nacional (pesos), així augmenta l'oferta d'aquesta al mercat i en baixa el preu (es devalua). Quan la devaluació és espontània i la generen les forces impersonals del mercat de divises s'anomena *depreciació*.

Dolarització Alguns països petits han adoptat el dòlar com a moneda de curs legal. S'han "dolaritzat". És el cas d'El Salvador, on al costat del colón, la seva moneda tradicional, hi circula el dòlar nord-americà. De fet, la massiva circulació de dòlars ha fet reduir a la míni-

ma expressió la circulació del colón. El mateix es va fer a Equador, on el sucre sobrevisu com a moneda fraccionària. Panamà, des dels seus començaments utilitza el dòlar, encara que manté el balboa com a unitat de compte. En altres països de l'Amèrica Llatina, encara que no formalment "dolaritzats", moltes transaccions importants es fan amb dòlars. Alguns països petits de l'Europa de l'Est han adoptat l'euro com a moneda pròpia sense ser membres de la Unió Monetària. S'han "euritzat".

Dúmping L'expressió ve de l'anglès *to dump* (llançar, tirar a sobre, inundar) i es refereix a la venda de productes —d'igual naturalesa i qualitat que els dels seus competidors— a preus inferiors als normals del mercat. És una pràctica que serveix per guanyar porcions de mercat per a productes sotmesos a una dura competència internacional. És una pràctica que condemnen les lleis que regeixen el comerç internacional, de manera que l'OMC permet defensar-se amb aranzels i barreres no aranzelàries als països que pateixen *dúmping* d'altres estats. Alguns d'aquests, Estats Units principalment, apelen a aquest permís per defensar els seus mercats de la competència que països amb major productivitat fan a alguns dels seus productes (acer, teixits, vaixells). La defensa contra el *dúmping* mal utilitzada es converteix en una mesura proteccionista.

Índex de desenvolupament humà Creat pel Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament, PNUD, és un índex per classificar i comparar el grau de desenvolupament

pament dels països. Aquest índex té més contingut i dona més informació que el tradicional indicador de “renda per càpita”, que no deixa de ser una mitjana simple que s’obté de dividir el valor nominal de la renda pel nombre d’habitants. Aquest indicador no diu res de la distribució de la renda. L’IDH incorpora a la renda per persona l’índex de mortalitat infantil i d’escolarització, i l’accés a aigua potable.

Inversió directa a l’estranger

Activitat d’una empresa que adquireix actius productius a l’estranger. Aquests poden ser terra, mines, pous de petroli, empreses ja existents, llicències per instal·lar sucursals o empreses noves, fusions amb empreses d’altres països o compra d’un nombre suficient d’accions per tenir drets de control en empreses de l’estranger. És l’activitat fonamental de les empreses multinacionals. És un resultat i una causa essencial del procés de globalització. La major part de la inversió directa a l’estranger la realitzen els països industrialitzats en altres països industrialitzats (gairebé el 75% del total). Els últims anys, de la inversió que es fa als països en vies de desenvolupament o emergents la majoria, el 60%, ha anat a parar a la Xina. Espanya va augmentar el seu IDE quan va adquirir moltes empreses privatitzades a l’Amèrica Llatina. També ha invertit molt al Marroc i a la Xina.

KEYNES, John Maynard John

Maynard Keynes és probablement l’economista més important del segle XX. Fou ell qui demostrà que les forces del mercat eren impotents per treure les eco-

nomies dels països industrialitzats de la Gran Depressió de 1929-1941, i que per tant calia una intervenció exterior al mercat, és a dir, de les autoritats, per augmentar, per mitjà de polítiques monetàries i fiscals, la demanda global de l’economia (la manca de la qual era la causa de la prolongada depressió), i que s’havia enfonsat per l’aplicació irreflexiva de les mesures tradicionals (augment d’impostos i reducció dels salaris). Keynes va oferir l’argument més potent de la història a favor de la intervenció del govern en l’economia, pel qual va ser titllat —i encara ho és— de socialista. I en certa manera ho va ser, perquè per a ell el problema de la desocupació va ser un dels objectius de la revolució conceptual que va portar a terme amb la *Teoria general de l’ocupació, l’interès i els diners*.

Planificació Un mètode de gestió de projectes que s’ha aplicat a la gestió de l’economia d’un país. Consisteix a fer estimacions numèriques de les necessitats de matèries primeres dels diferents sectors productius d’acord amb les estimacions dels béns finals que cal produir per satisfer la demanda dels consumidors. La planificació pot ser *indicativa o preceptiva*. La primera crea un marc per orientar les decisions de les empreses privades. La segona es converteix en una ordre que els empresaris del sector públic han de seguir. La planificació pot ser *centralitzada o sectorial*, depèn de si hi ha un cos responsable de la planificació o n’hi ha diversos. La planificació preceptiva i centralitzada era la base de l’economia soviètica. Encara que va tenir alguns resultats espectaculars, sobretot en el sector de l’armament, l’energia atòmica

ca i l'espai, va fracassar estrepitosament en la provisió de béns per al consum de masses diversificat i de qualitat com passa a Occident.

Polissó fiscal Polissó és qui viatja sense pagar. En el terreny fiscal hi ha molts polissons que es beneficien dels serveis i dels béns públics que generen les administracions públiques sense contribuir a les seves despeses. Els *evasors d'impostos* són autèntics polissons o "gorrers" que gaudeixen sense pagar del que altres contribueixen a finançar.

Política fiscal És la política econòmica pròpia de les administracions públiques. Té dos vessants: la *recaptació* de recursos per mitjà d'impostos i l'*aplicació* d'aquests recursos (*despesa pública*) per satisfer les necessitats de la societat que són la seva responsabilitat: estabilitzar l'economia i la producció i distribució de béns públics. La despesa de les administracions públiques és una variable essencial de l'economia, perquè pot afectar les condicions generals dels negocis i el benestar dels ciutadans. Si es gasta més del que s'ingressa, apareix el *dèficit fiscal*, que si és elevat i es perllonga en el temps pot provocar inflació, depreciar la moneda i reduir la inversió estrangera en el país. A la Unió Monetària Europea no es permet un dèficit superior al 3% del producte interior brut. La política fiscal és ara per ara l'únic instrument de política macroeconòmica que té el govern. Això ens porta al tema de la *justícia fiscal*.

En teoria, els impostos ben utilitzats augmenten el benestar dels contribuents. Si els impostos no complissin aquesta

funció serien il·legítims i el seu cobrament seria un abús d'autoritat. Perquè els impostos siguin justos cal, a més, que la càrrega tributària relativa sigui igual per a tots, de manera que la proporció dels ingressos que paga cada contribuent estigui d'acord amb el seu nivell d'ingressos. Els qui més guanyen han de pagar una proporció més gran dels seus ingressos que els qui guanyen menys. És el que s'anomena *sistema fiscal progressiu*, vigent a tots els països desenvolupats.

Política monetària La política de les autoritats monetàries, el banc central normalment. L'objectiu principal d'aquesta política és mantenir el poder adquisitiu dels diners, és a dir, combatre la inflació i conservar el valor exterior de la moneda. També es pot utilitzar per aconseguir la plena ocupació, amb la creació d'estímul a l'activitat econòmica. Els seus instruments són la determinació del tipus d'interès (el preu del diner prestat) i el control de l'emissió de diner i d'altres mitjans de pagament (comptes d'estalvi, targetes de crèdit). L'Estat espanyol va cedir la política monetària al Banc Central Europeu i a l'ECOFIN, una institució de la UEM que engloba els ministres de finances.

Regulació És el conjunt de mesures que prenen les administracions públiques per ordenar al bé més comú i general les activitats de les empreses privades. S'aplica sobretot en el cas de monopolis i oligopolis en la producció de béns i serveis essencials per a la societat, com són l'electricitat, els transports, la borsa de valors, etcètera. Normalment es fa a través d'agències especialitzades del

govern, per bé que algunes indústries s'imposen regulacions en un exercici d'*autoregulació*. La regulació es justifica econòmicament per les errades del mercat, per exemple, en la internalització dels costos d'externalitats perjudicials per a la societat com pot ser la contaminació.

SMITH, Adam Filòsof moral escocès (1723-1790) que va escriure *La Teoria dels Sentiments Morals* i *Una Investigació en la Causa de la Riquesa de les Nacions*, més coneguda com *La Riquesa de les Nacions*. Se'l considera el pare de l'economia moderna pel seu mètode discursiu i per l'anàlisi de casos. No obstant això, és molt diferent dels economistes neoclàssics. Smith feia *economia política* i no simplement economia, com es fa ara, que prescindeix de les persones reals i de les insti-

tucions socials. Smith ha de ser interpretat en el seu particular context. No escriu per al segle XXI, com a vegades es vol interpretar, sinó que ho fa per a finals del segle XVII, quan les monarquies absolutes augmentaven la riquesa de les seves nacions amb l'acumulació d'or i plata, aconseguits per mitjà de la conquesta i el comerç depredador. Per a Smith la causa i origen de la riquesa és el treball humà: "la riquesa de les nacions és el treball de la seva gent" escriu a l'inici del seu llibre. I després passa a explicar com per mitjà de la divisió del treball i l'intercanvi comercial augmenta la productivitat del treball i la riquesa de les nacions. En la seva *Teoria dels Sentiments Morals* ens presenta una societat en la qual el "fellow feeling", el sentiment de solidaritat, n'és la base. Lògicament aquesta antropologia està sotmesa a les seves idees sobre el mercat.

3. INSTITUCIONS

El tercer capítol d'aquesta antologia parla de les institucions i organitzacions que tenen un paper rellevant en el funcionament de l'economia nacional i internacional. Són les que porten a terme i donen continuïtat a les polítiques fins ara esmentades. El funcionament de les institucions és fonamental perquè funcioni l'economia, com són fonamentals perquè funcioni l'estat. De fet, una de les diferències essencials entre els països desenvolupats i els subdesenvolupats la trobem en el funcionament de les institucions. El govern en primer lloc, i després els tribunals de justícia, els registres, les duanes, els mercats, els òrgans de regulació econòmics, la banca, la borsa, etcètera. Avui el Banc Mundial, entre d'altres, promou la reforma institucional dels països en vies de desenvolupament, perquè s'han adonat que ni els conceptes més lúcids ni les polítiques més ben dissenyades funcionen si no hi ha institucions capaces de sustentar-les.

Banc central És el guardià del sistema monetari. Fins a l'entrada d'Espanya a la Unió Monetària Europea, el Banc d'Espanya feia les funcions de banc central. El banc central és ara una entitat autònoma, independent del poder executiu, però responsable de les seves accions davant del Parlament, que també en nomena el director. Un banc central independent, en no haver de preocupar-se d'aconterar un electorat, és més probable que actuï en l'interès a llarg termini del país.

Banc Central Europeu Amb l'euro aquestes funcions han passat al Banc Central Europeu, BCE, que té la seu a Frankfurt. Aquest fixa el *tipus d'interès* a curt termini, decideix l'emissió de moneda i vetlla per la salut del sistema financer, fet que inclou la tasca de "deixar diners prestats en última instància" a bancs comercials que es trobin en dificultats. La missió principal del BCE és combatre la inflació, fet que equival a mantenir el *poder adquisitiu dels diners*. El BCE s'ha fixat una me-

ta d'inflació del 2% anual i dirigeix les seves accions a aconseguir aquesta meta en tots els països de la UME. Espanya, com se sap, té una taxa d'inflació (2,7%) que és superior a la fixada. Als Estats Units la banca central té una estructura federal, el Sistema Federal de Reserva, formada per nou bancs centrals estatals. L'SFR és completament independent del poder executiu.

Banc Internacional per a la Reconstrucció i el Desenvolupament. Banc Mundial Veure *Institucions de Bretton Woods*.

Borsa Coneguda també com a *borsa de valors*, és un lloc on es compren i es venen accions i bons i altres tipus d'actius financers més moderns (els derivats). Les cotitzacions que en resulten són els preus generats per la interacció de l'oferta i la demanda. Avui la borsa s'ha convertit en una activitat virtual ininterrompuda, ja que les accions de les empreses més grans (Telefónica, Repsol o Endesa, a Espanya) es comercialitzen durant les vint-i-quatre hores del dia a diverses parts del món, de manera que, per a elles, el mercat sempre està obert i en funcionament. Gràcies a internet i a la targeta de crèdit qualsevol persona pot accedir a la borsa sense moure's de casa.

L'evolució dels preus de les accions es mesura amb *índexs* o indicadors que es construeixen a partir dels preus de les accions que més es negocien. Així, a Espanya tenim l'IBEX 35, amb les cotitzacions (degudament ponderades) de les trenta-cinc empreses més impor-

tants. El *Nikkei* del Japó és el primer que coneixem cada matí, quan tanca la borsa de Tòquio. Però el més important és el de la borsa de Wall Street, a Nova York. Per a valors de noves tecnologies hi ha un índex especial, el NASDAQ.

Bretton Woods És un poble de Nou Hampshire, Estats Units, que es va fer famós per una reunió que s'hi va celebrar el 1944, per organitzar l'ordre econòmic internacional després de la Segona Guerra Mundial. Es van reunir els aliats i els seus amics (entre ells la Unió Soviètica), sota el lideratge dels Estats Units i el Regne Unit, que van aportar diverses concepcions del futur. Els soviètics no hi van aportar gaire, perquè tenien una economia planificada de forma centralitzada. Els nord-americans volien total llibertat de moviments de mercaderies i capitals, com passava abans de la Primera Guerra Mundial. Els anglesos, amb J.M. Keynes al capdavant, preferien un major control de l'economia per part de les autoritats nacionals. El resultat va ser un compromís: un *sistema de tipus de canvi* (o paritats) *fixos*, però ajustables en cas d'un desequilibri fonamental de la balança de compte corrent.

Capitalisme És una forma d'organitzar l'economia que es basa en: a) la propietat privada dels mitjans de producció i dels productes (béns i serveis) fruit del procés productiu; b) el mercat lliure, és a dir, el conjunt de mercats que no estan ni organitzats ni controlats per les autoritats, per fer arribar els productes als consumidors finals; c) la separació de la propietat del capital social de

les empreses de la gestió d'aquestes i de la col·laboració dels treballadors, i d) l'absència d'alternatives viables en l'actualitat.

Club de París Una associació informal dels països rics que es reuneix ocasionalment per reduir, renegociar, i —en comptades ocasions— cancel·lar el deute dels països pobres a les institucions de crèdit oficial dels països membres. No es tracta, per tant, ni de deute a bancs privats, ni als organismes internacionals. Gran part d'aquest deute prové dels *crédits tous FAD* (amb càrrec al Fons d'Ajuda al Desenvolupament) que obliguen els receptors a gastar-los en béns i serveis del país donant, quan —com passa sovint— no els té el mateix país receptor.

Davos És un poblet de Suïssa, on tots els anys es reuneixen polítics, empresaris, comunicadors i “famosos” en general (els “homes de Davos”), per intercanviar opinions sobre el futur dels negocis, proposar vies d'acció i realitzar negociacions de més o menys abast per determinar la marxa de l'economia mundial. La reunió l'organitza el World Economic Forum, un centre d'estudis suïcs que amb motiu d'aquesta ocasió publica un *Informe sobre la Competitivitat en el Món*. La competitivitat es defineix aquí com el conjunt de condicions que fan atractiu un país per a la inversió estrangera i els negocis internacionals. Curiosament els primers països del rànquing acostumen a ser els escandinaus (Finlàndia és el primer) i els vint primers, tret dels Estats Units, tenen “estats del benestar” molt desen-

volupats. Espanya figura en el lloc trenta. Al Fòrum de Davos s'oposa el *Fòrum de Porto Alegre*, on es reuneixen els crítics de la globalització per discutir i proposar vies alternatives al procés de globalització.

Enron Una empresa que sintetitza tots els mals del capitalisme nord-americà a començaments del segle XXI. Fins a finals de 2001, Enron, una empresa d'energia amb base a Houston (Texas), havia estat una de les empreses més admirades a EUA. Se'n lloava la innovació de vendre energia per internet, la nova cultura corporativa i el seu sistema d'avaluació del treball amb la participació dels mateixos empleats. No obstant això, revelacions que l'empresa cometia frau en la seva comptabilitat la van portar a la fallida. Però abans, els directius, en saber que l'empresa anava malament, es van vendre les seves accions als empleats. Quan l'empresa va fer fallida i les accions es van enfonsar, milers de treballadors pràcticament van perdre les seves pensions de jubilació.

Euribor Significa: Euro-Interbank-Offered-Rate. És el tipus d'interès al qual es paguen a la Unió Europea els dipòsits a termini fix oferts per un banc amb crèdit sòlid (*a prime bank*) a un altre de les mateixes característiques. Si és un crèdit a un dia, en comptes d'euribor s'anomena *eonia*. A començaments d'octubre 2006 l'euribor a un mes era el 3,303%, a 6 mesos el 3,582% i a un any el 3,753%. L'euribor és el tipus d'interès bàsic del sistema bancari.

Euro És la moneda de curs legal als països membres de la Unió Monetària Europea, UME. Aquesta unió està constituïda pels membres més antics de la Unió Europea tret del Regne Unit, Suècia i Dinamarca. L'euro va començar a existir el gener del 1999 com a unitat de compte i mitjà de pagament en transaccions financeres, però va començar a circular en bitllets i monedes el gener del 2002. Quan es va posar en circulació equivalia a 166,863 pessetes. Encara que va tenir una gran acceptació i la immensa majoria de la població s'ha acostumat al seu ús en la vida ordinària, encara s'usa la pesseta (que legalment ja no existeix) com a "unitat de compte" per a quantitats grans, que s'enuncien en milions de pessetes. La introducció de l'euro va comportar un augment immediat dels preus per la pràctica d'"arrodonir" les xifres. A causa de l'arrodoniment, la gent no percep els avantatges que ha comportat la seva introducció. Un d'ells ha estat el fet de gaudir d'un tipus d'interès molt baix (que no seria el mateix si el determinés el Banc d'Espanya) i d'una inflació relativament baixa, encara que sigui una mica superior a la mitjana de la Zona Euro. Però sobretot l'euro ha defensat l'economia espanyola de les crisis financeres de l'última dècada, que gairebé no han fet efecte en la paritat de la nostra —nova— moneda. Un inconvenient del qual no es parla gaire és la renúncia de l'estat a tenir polítiques monetària, canviària i comercial, fet que el deixa amb un sol instrument d'ajust a la mà: la política fiscal.

Fons Monetari Internacional
Veure *Institucions de Bretton Woods*.

G-8 La G ve de grup, i s'aplica al grup dels set països més rics en termes del valor nominal del seu producte nacional, els quals constituïrien *el G-7*. Rússia s'hi ha incorporat fa pocs anys, no per la grandària de la seva economia sinó per la del seu arsenal nuclear. Espanya, que n'és a les portes, aspira amb afany entrar en aquest club selecte. També hi assisteix un representant de la Unió Europea, encara que no afecta al número vuit. La cimera del G-8 reuneix tots els anys els caps d'estat i de govern dels països membres per tractar els assumptes econòmics i polítics més importants del moment, expressar bones intencions i llançar grandioses promeses que després no tenen ressò en els països membres. Les seves declaracions, no obstant això, donen una idea de les preocupacions que neguitegen a les altes esferes. El 2003 els vint-i-un països en desenvolupament que representen la meitat de la població mundial i dos terços dels seus pagesos van formar *el G-21* per promoure un comerç lliure de productes agrícoles. Aquest grup ha estat molt actiu en les últimes reunions ministerials de l'OMC.

GATT Inicials del General Agreement on Tariffs and Trade (Acord General sobre Aranzels i Comerç). El GATT no va complir amb les expectatives prèvies que s'havien creat al seu voltant a la Conferència de Bretton Woods. Quan el Congrés d'Estats Units va rebutjar la Carta de l'Havana, que contenia l'estatut fundacional d'una

Oficina del Comerç Internacional, es van recollir alguns dels articles de la carta que contenien els principis i procediments per a una reducció mútua d'aranzels. El GATT va funcionar per mitjà de *rondes de negociació*, de les quals es van beneficiar sobretot els països industrialitzats, perquè eren els que més incentius tenien per a reduccions mútues d'aranzels. Els països en vies de desenvolupament se'n van quedar al marge. La Conferència de les Nacions Unides per al Comerç i el Desenvolupament, UNCTAD, es va fundar per atendre els problemes del comerç —sobretot de matèries primeres— relacionats amb el desenvolupament. El GATT es va dissoldre en acabar la Ronda Uruguay, el 1996, per passar a convertir-se en l'Organització Mundial del Comerç, OMC, amb unes finalitats i uns objectius més amplis que el GATT, encara que també amb un clar biaix a favor dels interessos i les empreses dels països més desenvolupats.

Institucions de Bretton Woods

Per vigilar el sistema de tipus de canvi fixos acordat a Bretton Woods es va establir el *Fons Monetari Internacional*, *FMI*, que vindria a ser una cooperativa internacional de crèdit d'ajuda als països en els seus pagaments internacionals. Després de 1973, quan el sistema de Bretton Woods deixà de funcionar, l'FMI rebé nous encàrrecs per poder seguir existint. Les seves intervencions actuals als països pobres no estaven en absolut previstes el 1944. Avui funciona com un *gendarme* financer al servei dels mercats financers privats. Als països més rics hi té molt poca influència.

Un altre fruit de Bretton Woods va ser el Banc Internacional per a la Reconstrucció i el Desenvolupament, *Banc Mundial*, poc temps després. El Banc Mundial va ser concebut com un mecanisme per fer préstecs dels països rics (en aquell temps principalment els Estats Units) als països destrossats per la guerra i als menys industrialitzats (com els de l'Amèrica Llatina que no van participar en la guerra). No obstant això, el BM no va tenir gaire participació en la reconstrucció d'Europa, però va ser fonamental per al desenvolupament econòmic dels nous estats sorgits a partir de 1947 del procés de descolonització (independència de l'Índia). Amb el temps el BM ha interferit, a través de la *condicionalitat* dels seus préstecs, en la implantació de models econòmics inapropiats als països del Món Pobre. Mig segle més tard de ser fundat el Banc Mundial ha fet examen de consciència i sembla més dedicat a la lluita contra la pobresa.

Mercantilisme

Sistema econòmic que es basa en el control de la major part de les transaccions importants per part de les autoritats. Va ser el sistema propi de les monarquies absolutes dels segles XVII i XVIII. És l'oposat al *laissez faire, laissez passer* que predicava el liberalisme. Així com el liberalisme polític va ser una revolució contra les monarquies absolutes, de la mateixa manera el liberalisme econòmic ho va ser contra el mercantilisme. D'un temps ençà s'entén el mercantilisme com un concepte aplicat exclusivament al comerç exterior i implica un control més o menys intens de les trans-

accions internacionals, restricció de les importacions i foment de les exportacions per aconseguir una balança de comerç positiva. Mercantilisme és sinònim de proteccionisme.

Mercats a futur Hi ha mercats on avui es poden comprar coses que seran entregades després de tres o sis mesos. D'aquesta manera el comprador s'allibera de la incertesa de quin serà el preu en la data de lliurament. Comprant a futur s'elimina aquesta incertesa. El preu actual (*spot*), no obstant això, depèn de l'estimació que facin els venedors i compradors del preu futur. Si el mercat està a l'alça, el preu a futur serà més gran que l'actual i viceversa. Si jo avui compro petroli a 60 dòlars el barril per rebre'l d'aquí a tres mesos i quan arriba el termini de lliurament el preu *spot* és de 55 dòlars el barril, he perdut 5 dòlars en cada barril. Però si el preu *spot* fos de 70 dòlars, hauria guanyat 10 dòlars per barril. Per aquesta raó comprador i venedors han de tenir una idea el més exacta possible de quin serà el preu *spot* d'aquí a tres mesos. Això fa que els mercats a futur estiguin molt influenciats pels esdeveniments que poden alterar el curs dels preus. La por que escassegi el petroli (i altres matèries primeres) en un horitzó de sis mesos pot portar a fer grans compres en el present que en conjunt facin pujar els preus. Els mercats a futurs acostumen a ser molt inestables, com es pot veure amb les matèries primeres.

Microcrèdit Sistema per concedir crèdits petits a persones amb ingressos baixos. Els pobres dels països

en desenvolupament són grans usuaris dels crèdits, per les necessitats insatisfetes que tenen i el poc que guanyen. Però reben els crèdits d'usuaris locals que cobren uns interessos enormes pel gaudi dels 2 o 3 dòlars que presten. S'han conegut casos de cobrar el 100% del préstec en un sol dia. Per evitar els abusos dels usuaris entre els pobres, el banquer de Bangladesh Mahommed Yunus va fundar el *Grameen Bank* per fer préstecs als pobres. La majoria dels seus clients són dones que s'han associat per compartir la responsabilitat d'utilitzar bé els crèdits i pagar-los. Moltes persones i institucions han imitat els seus principis i mètodes.

OCDE Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic. És el Club dels països rics, i té la seu a París. Es va fundar el 1961 com a Organització per a la Cooperació Econòmica Europea, OCEE, establerta sota el *Pla Marshall* per ajudar a la reconstrucció d'Europa occidental després de la Segona Guerra Mundial. En l'actualitat en formen part trenta països, que produeixen les dues tercers parts dels béns i serveis del món. L'activitat de l'OCDE es limita a produir estudis i estadístiques econòmics, informes específics relatius a les economies dels països membres i ofereix un marc per organitzar i distribuir l'ajuda al desenvolupament (ODA) i la negociació del deute extern.

Política agrícola comuna, PAC
La Unió Europea té una política agrícola comuna, que segueixen amb petites variants tots els seus membres. La polí-

tica consisteix a garantir un preu mínim a determinats productes agrícoles. Amb aquesta finalitat la UE compra els excedents de producció al preu fixat. Aquest preu, més gran que el d'altres grans mercats, inclou un subsidi a la producció. Amb aquest estímul, la producció és molt superior a les necessitats dels ciutadans de la UE. Els excedents que s'acumulen o bé es destrueixen o bé es venen com a ajuda als països en vies de desenvolupament a preus inferiors als del mercat, amb la qual cosa destrueixen els mercats domèstics i fan *dúmping* en els mercats mundials. Per mantenir sota el cost d'aquest subsidi la UE posa barres al comerç —amb la inclusió de quotes i aranzels— per protegir els pagesos europeus de la competència de productes més barats en altres parts del món. Aquesta manera de protegir els pagesos europeus és tan costosa per a la mateixa Unió Europea com per als seus ciutadans, a més de posar traves al comerç amb països emergents o en vies de desenvolupament.

Socialisme Va néixer del desig de repartir més equitativament els be-

nefícis de la Revolució Industrial, en la qual els treballadors van tenir un paper essencial. La manera més dràstica d'aquest repartiment seria l'apropiació dels mitjans de producció per part dels treballadors per evitar l'explotació. Formes més moderades serien augmentar la participació dels treballadors en les decisions de les empreses per mitjà de la legislació laboral. El socialisme no només és una teoria del repartiment del lucre capitalista sinó que també és una concepció de la persona humana i de les relacions socials en el món del treball modern.

Taxa Tobin James Tobin va ser premi Nobel d'Economia l'any 1981. En els anys setanta va proposar la imposició d'un petit impost sobre els moviments de capital especulatiu a curt termini, per evitar la volatilitat en els mercats de capitals. Gairebé trenta anys després, l'ATTAC ha ressuscitat aquesta proposta amb l'objectiu de frenar els moviments de capitals especulatius actuals, que tants danys causen als països emergents i en vies de desenvolupament.